

Zaliczenie do stażu pracowniczego przypadających po 31 grudnia 1982 r. okresów pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym w charakterze domownika w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin.

Uregulowania ustawy z 20 lipca 1990 r. o wliczaniu okresów pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym do pracowniczego stażu pracy (dalej: ustawa o wliczaniu okresów pracy) mogą wywołać określone konsekwencje prawno-finansowe po stronie pracodawców. Wynika to mianowicie stąd, że ustawodawca wprowadził prawną możliwość zaliczenia aż trzech okresów i także trzech rodzajów pracy w gospodarstwie rolnym do stażu pracowniczego. Są to – zgodnie z art. 1 ustawy – okresy i rodzaje pracy na roli obejmujące:

1. prowadzenie przez pracownika indywidualnego, własnego gospodarstwa rolnego lub pracy w takim gospodarstwie, prowadzonym przez współmałżonka;
2. przypadające przed 1 stycznia 1983 r. okresy pracy po ukończeniu 16. roku życia w gospodarstwie rolnym prowadzonym przez rodziców lub teściów, poprzedzające objęcie tego gospodarstwa i rozpoczęcie jego prowadzenia osobiście lub wraz ze współmałżonkiem;
3. **przypadające po 31 grudnia 1982 r. okresy pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym w charakterze domownika w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin.**

Przepisy ustawy o wliczaniu okresów pracy mają zastosowanie do wszystkich zatrudnionych na podstawie stosunku pracy, a więc zarówno do umownych stosunków pracy (wszystkich bez wyjątku umów o pracę, w tym także spółdzielczej umowy o pracę) oraz do stosunków pozaumownych, tj. nawiązania stosunku pracy na podstawie mianowania, powołania i wyboru. Konsekwencją tego jest to, że okresy pracy w gospodarstwie rolnym wlicza się do czasu zatrudnienia, od którego zależą m.in. uprawnienia przewidziane kodeksem pracy lub innymi regulacjami prawa pracy, tj.:

- wymiar urlopu wypoczynkowego;
- odprawy: emerytalna, rentowa czy pośmiertna;
- nagroda jubileuszowa;
- dodatek za wieloletnią pracę (np. w przypadku pracowników samorządowych, pracowników urzędów państwowych, nauczycieli).

Przepisy ustawy o wliczaniu okresów pracy mają charakter szczególny, stąd należy je interpretować ściśle. Wykładnia rozszerzająca jest wyłączona, a zatem ustawa nie pozwala na zaliczenie do stażu pracowniczego każdej pracy w gospodarstwie lub każdego prowadzenia gospodarstwa. Wprowadza zatem reglamentację, w szczególności poprzez ograniczenie terminem oraz spełnieniem odrębnych, indywidualnych przesłanek.

Stosownie do art. 1 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 20 lipca 1990 r., ilekroć przepisy prawa lub postanowienia układu zbiorowego pracy albo porozumienia w sprawie zakładowego systemu wynagradzania przewidują wliczanie do stażu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownika wynikające ze stosunku pracy, okresów zatrudnienia w innych zakładach pracy, do stażu tego pracownikowi wlicza się także przypadające po dniu 31 grudnia 1982 r. okresy pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym w charakterze domownika w rozumieniu przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i członków ich rodzin. Zarówno w dacie rozstrzygnięcia sprawy, jak i w okresie, którego zaliczenia do stażu pracowniczego domaga się wnioskodawczyni, przepisami o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych były przepisy ustawy z dnia 20 lipca 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników. Ustawa ta pojęcie "domownika" zdefiniowała w art. 6 pkt 2, stanowiąc,

że ilekroć w ustawie jest mowa o domowniku, to należy przez to rozumieć osobę bliską rolnikowi, która:

- a) ukończyła 16 lat,
- b) pozostaje z rolnikiem we wspólnym gospodarstwie domowym lub zamieszkuje na terenie jego gospodarstwa rolnego albo w bliskim sąsiedztwie,
- c) stale pracuje w tym gospodarstwie rolnym i nie jest związana z rolnikiem stosunkiem pracy.

Z powyższego przepisu jednoznacznie wynika, że ustawodawca nie uzależnił nabycia statusu domownika od wymogu podlegania ubezpieczeniu społecznemu ani opłacania z tego tytułu składek.

Jak słusznie stwierdził Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z dnia 8 czerwca 2010 r. (sygn. akt II SA/Wa 180/10) "Błędna jest interpretacja przepisu art. 6 pkt 2 lit. c) ustawy z 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników polegająca na przyjęciu, że brak ubezpieczenia skarżącego wyklucza uznanie go za domownika w rozumieniu powyższej ustawy i w konsekwencji uniemożliwia zastosowanie do niego dobrodziejstwa art. 1 ust. 1 pkt. 3 ustawy z 1990 r. o wliczaniu okresów pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym do pracowniczego stażu pracy".

Naczelny Sąd Administracyjny w wyrok z dnia 5 maja 2009 r. (sygn. akt I OSK 730/08) - sformułował dwie tezy, które pozostają aktualne:

"1. Odczytanie treści pojęcia domownika w oparciu o przepis art. 6 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, pozwala na sformułowanie tezy o braku innych wymogów, niż te, wskazane w ww. przepisie, w szczególności podlegania ubezpieczeniu społecznemu, czy też konieczności uiszczania składek z tytułu podlegania ubezpieczeniu społecznemu.

2. Porównanie ustawy z 1990 r. o wliczaniu okresów pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym do pracowniczego stażu pracy z regulacją emerytalną dotyczącą funkcjonariuszy (...) przynosi efekt w postaci rozróżnienia statusu domownika jako osoby wykonującej pracę w gospodarstwie oraz domownika jako osoby podlegającej ubezpieczeniu społecznemu rolników. Nie ma podstaw, przy braku wyraźnego odesłania, w tym zakresie, do utożsamiania obu konstrukcji podmiotowych z zakresu prawa pracy i prawa ubezpieczeń społecznych".

Zatem okresy pracy domownika w indywidualnym gospodarstwie rolnym, zgodnie z art. 1 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 20 lipca 1990 r. **mogą być zaliczane do wysługi lat bez względu na to, czy we wnioskowanym okresie pracy w gospodarstwie rolnym były odprowadzane składki na ubezpieczenie społeczne.**

Powołany przepis i inne przepisy (m.in. art. 6 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników) regulujące kwestie zaliczenia okresów pracy w gospodarstwie rolnym nie zawierają definicji "stałej pracy domownika w gospodarstwie rolnym". Wojewódzki Sąd Administracyjny w Gdańsku trafnie zwrócił uwagę, że w orzecznictwie i w piśmiennictwie prawniczym powszechnie przyjmuje się, że wykonywanie stałej pracy w gospodarstwie rolnym nie wyklucza jeszcze innych form aktywności domownika. Ustawodawca w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników, nie przewidział bowiem warunku, że praca w gospodarstwie rolnym ma stanowić jedyne zajęcie domownika. Zatem - co do zasady - samo kształcenie się w dziennej, wieczorowej czy zaocznej szkole ponadpodstawowej nie eliminuje jeszcze możliwości uznania pracy wykonywanej w gospodarstwie rolnym za pracę stałą. O świadczeniu stałej pracy w gospodarstwie rolnym z pewnością nie może być mowy

jedynie wówczas, gdy osoba bliska rolnikowi pobiera naukę w szkole znajdującej się w znacznej odległości od miejsca położenia gospodarstwa, co wiąże się między innymi z koniecznością zamieszkania w internacie, akademiku itp. Zatem samo łączenie nauki w szkole ponadpodstawowej z pracą w gospodarstwie rolnym nie stanowi przeszkody do zaliczenia okresu pracy wykonywanej w gospodarstwie do stażu pracowniczego, o ile zostanie wykazane, że stała praca rzeczywiście w gospodarstwie rolnym była wykonywana. Takie stanowisko od dawna prezentowane jest w piśmiennictwie prawniczym (zob. E. Szemplińska "Praca w gospodarstwie rolnym a uprawnienia pracownicze", Praca i Zabezpieczenie Społeczne z 1998 r., nr 6, str. 32 oraz T. Śmigiewicz-Podgórska "Praca na roli a świadczenia pracownicze" - Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego z 1993 r., nr 2, str. 14). Podobne poglądy dominują też w judykaturze, co wynika z licznych orzeczeń sądów administracyjnych wydawanych w podobnych sprawach.

Dla oceny czy praca w gospodarstwie rolnym miała charakter stały nie wystarczy jednak tylko ustalenie, że osoba bliska rolnikowi wykonywała czy mogła wykonywać jakiegokolwiek zabiegi agrotechniczne związane z produkcją rolną. W omawianym zakresie chodzi wyłącznie o stałą pracę a nie o jakąkolwiek pomoc świadczoną na rzecz rolnika. O możliwości zakwalifikowania pomocy jako stałej pracy i o obowiązku zaliczenia okresu wykonywania takich czynności do stażu służby (pracy) decydować musi również zakres pomocy świadczonej przez domownika.

W omawianej kategorii spraw należy mieć także na uwadze, że zgodnie z art. 3 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 1990 r. okresy pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym można potwierdzić albo stosownym zaświadczeniem urzędu gminy albo zeznaniami co najmniej dwóch świadków zamieszkujących na terenie, na którym jest położone gospodarstwo rolne. Zatem zasadnicze ustalenia bezwzględnie muszą być udokumentowane we wskazany sposób. Zeznania świadków mogą mieć taką samą wartość dowodową jak zaświadczenie właściwego urzędu gminy. Zeznania te nie powinny jednak budzić wątpliwości co do ich kompletności oraz wiarygodności stwierdzonych w nich faktów. Jeżeli dokumenty przedstawione przez wnioskodawcę nasuwają zastrzeżenia, w tym zeznania świadków są ogólnikowe i lakoniczne, to organ nie może z góry dyskwalifikować wartości takich dowodów. Prowadząc postępowanie w sprawie ustalenia prawa do zaliczenia okresów pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym do pracowniczego stażu pracy, organ może, a nawet powinien, rozważyć potrzebę samodzielnego, dodatkowego przesłuchania zawnioskowanych osób, co pozwoli na rzetelną ocenę wiarygodności zeznań świadków.

Zauważyć również należy, że przesłuchani świadkowie powinni relacjonować znane im osobiście fakty a nie dokonywać ich kwalifikacji. Ocena czy pomoc świadczona rolnikowi przez wnioskodawcę miała charakter pracy w gospodarstwie rolnym należy do organu prowadzącego postępowanie a nie do osób przesłuchiowanych w charakterze świadków.

Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 27 października 2020 r. sygn. akt I OSK 2040/18 zdefiniował pojęcie „stałej pracy” w gospodarstwie rolnym. Przyjął, iż "stała praca" w gospodarstwie nie zawsze musi polegać na codziennym wykonywaniu czynności rolniczych, gdyż - na przykład ze względu na rodzaj produkcji - niekiedy nie będzie to nawet konieczne. Polega ona jednak na pewnej systematyczności i co najmniej na gotowości do wykonywania pracy rolnej, gdy jest to niezbędne rolnikowi prowadzącemu gospodarstwo. Ten element dyspozycyjności domownika potwierdza również wymóg zamieszkania domownika na terenie gospodarstwa lub w pobliżu, czyli w takiej odległości, która umożliwia jak najszybsze dotarcie na teren gospodarstwa, jeżeli zajdzie taka potrzeba i świadczenia na rzecz gospodarstwa osoby bliskiej pracy w wymiarze czasu niezbędnym do prawidłowego funkcjonowania gospodarstwa rolnego. Ponadto "stała praca" wymaga pewnego nastawienia psychicznego polegającego na wiązaniu się na określony czas z gospodarstwem rolnym.

Z kolei w wyroku z dnia 5 grudnia 2019 r. I OSK 548/18, Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził, iż "Nie można przyjąć, że osoba, która realnie pomaga rolnikowi w prowadzeniu

gospodarstwa rolnego, nie wykonuje w tym gospodarstwie pracy o stałym charakterze. Stałość pracy w gospodarstwie rolnym wiąże się również z przydzieleniem pewnych zadań. Takie zlecenie oparte jest na zaufaniu, a rolnik może w tym czasie zająć się innymi pracami, mając pewność, że domownik wykona powierzone prace; pomiędzy domownikiem a rolnikiem wytwarza się więc podobna do relacji powstałych w wyniku podjęcia zatrudnienia przez pracownika; bez pomocy domownika rolnik musiałby zatrudnić inną osobę dla prawidłowego funkcjonowania gospodarstwa”.

W podobnym tonie wypowiedział się po raz kolejny NSA (sygn. akt. I OSK 834/18), odnosząc się do wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym w charakterze domownika. “Istota działań domownika, który nie prowadzi zawodowej działalności rolniczej na własny rachunek, sprowadza się do pomocy rolnikowi w prowadzeniu gospodarstwa, czyli do wykonywania prac wskazanych mu przez rolnika. Oznacza to, że łączenie nauki w szkole z pracą w gospodarstwie rolnym - co do zasady - nie stanowi przeszkody do zaliczenia do stażu pracowniczego okresu pracy w gospodarstwie, o ile zostanie wykazane, że stała praca rzeczywiście w gospodarstwie rolnym była wykonywana. Nawet codzienne przeznaczanie kilku godzin na naukę i dojazdy do pobliskiej szkoły nie pozbawia domownika możliwości wykonywania stałej pracy w gospodarstwie rolnym”.

Sądy wielokrotnie wypowiadały się w tej kwestii, II SA/Wa 497/18, Charakter pracy domownika w gospodarstwie rolnym. - Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie - wyrok z dnia 11 grudnia 2018 r. ”Charakter pracy domownika w gospodarstwie rolnym nie może być utożsamiany z charakterem pracy rolnika w takim gospodarstwie. Domownik bowiem nie prowadzi zawodowej działalności rolniczej na własny rachunek, lecz wyłącznie pomaga rolnikowi w prowadzeniu takiej działalności i stąd też nie musi on pracować w takim samym wymiarze godzinowym, jak rolnik i może sobie pozwolić na jednoczesne kształcenie. Na takie rozumienie charakteru pracy domownika wskazuje znany już sam fakt rozróżnienia w art. 6 pkt 1 i 2 ustawy z 1990 o ubezpieczeniu społecznym rolników, definicji "rolnika" i domownika”.

I tak w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 22 maja 2014 r. (sygn. akt I OSK 1234/13) czytamy, że “ sformułowanie "stała praca", "staż pracy", "uprawnienia pracownicze" wskazują, że przy zaliczaniu do przedmiotowego stażu w rachubę mogą wchodzić tylko okresy wykonywania zajęć o charakterze i systemie przynajmniej zbliżonym do pracowniczego. Stała praca w gospodarstwie nie zawsze musi polegać na codziennym wykonywaniu czynności rolniczych, gdyż - na przykład ze względu na rodzaj produkcji - niekiedy nie będzie to nawet konieczne. Polega ona jednak na pewnej systematyczności i co najmniej na gotowości do wykonywania pracy rolnej, gdy jest to niezbędne rolnikowi prowadzącemu gospodarstwo, a nie wyłącznie wówczas, gdy pomoc taką deklaruje domownik. Element dyspozycyjności domownika, potwierdza również wymóg zamieszkania domownika na terenie gospodarstwa lub w pobliżu, czyli w takiej odległości, która umożliwia jak najszybsze dotarcie na teren gospodarstwa, jeżeli zajdzie taka potrzeba i świadczenia na rzecz gospodarstwa osoby bliskiej pracy w wymiarze czasu niezbędnym do prawidłowego funkcjonowania gospodarstwa rolnego.

Opracowano na podstawie ustawy z 20 lipca 1990 r. o wliczaniu okresów pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym do pracowniczego stażu pracy oraz wybranego orzecznictwa.

r.pr. Emilia Bloch